

הגר בקרא על שם אביו, כי אינו מתייחס אחריו, וגר שנתגיר כקטן שגולד דמי³⁰).

נשוב לנתונים שהוספנו: הפרופסור יעקב כ"ץ (אתו דברתי בסתיו שעבר בפפד"מ על דבר יחסו של הראב"ן להונגריה) העיר בצדק, כי הכל תלוי בפתרון הבעיה של הזהות ארץ "הגר" עם הונגריה; בעיה שגרמה לויכוחים שונים, כנודע³¹). תשובתי: באמת יש להשתומם לא על הנמוקים של המהססים (ציפסער, שטיינהארדט, לעף וביכלר) לזהות את "ארץ הגר" עם הונגריה, כי אם על ההיסוס עצמו בכלל. מה היה הגורם המכריע להטיל אפילו צל של ספק בענין הזה ולומר ש"ארץ הגר" מובנה ארץ ערבית, איזו מדינה פלונית-אלמונית ספרדית-ערבית, ולזהות מדינה קונקריטית עם אחת שלא ידועה כלל וכלל, אחרי שברור לעין כל, שלמשל "ארץ הגר" הנזכר בענין הפסק של ר' קלונימוס ור' שבת, שם נזכר גם "נהר דונאי"³²). ענינה הונגריה; וב"אור זרוע", הלכות נדה, נמצא בזה"ל: "אני המחבר איקלעתי לארץ הגר לבדן ולאוסטריגום ויש שם חמי טבריא נובעין מן הקרקע" וכו'³³). ומנין איפוא הנטיה לחפש גם³⁴) מדינה נוספת בשם "ארץ הגר" בגבולות ספרד, שמה חדרו הערבים, ולבדות בכלל מן הלב מדינה שלא היתה ולא נבראת? אדרבה, דוקא אחרי פלישת הערבים לספרד לא יכנו לפי דעתי איזה שטח קטן מוגבל בספרד (ז"א רחוק ממדינת ערב) בשם "ארץ הגר" (במובן "ערב"), מבלתי שיוסיפו עוד איזו הגדרה גיאוגרפית אחרת; למשל: הגר — ספרד וכו' (על דמיון "ארם — דמשק", "ארם — נהרים" וכו').

יתכן, שלעף וציפסער לא ידעו עוד את הפרטים שבשבה"ל ושבאור

(30) יבמות כב, א.

(31) ראה על הפולמוס הזה בספרו של קאהן (מקורות ונתונים, עבריים לקורות הונגריה) Heber kutforrasok es adatok Magyarorszag tortenetehez, Das Land Hagar in der hebraisch mittelalter. Literatur.

(32) בכ"י לוי הנ"ל: דונבי (= דנובי).

(33) בדפוס זיטאמיר חלק א, דף נא, א; ראה וועלליש במכתב חדשי הנ"ל, עמ' 448. יקותיאל יהודה גרינוואלד, בספרו קורות התורה והאמונה בהונגריה, בודאפעשט 1921, עמ' 6 הערה 2, עוות על וועלליש את הדין בתנ"ך; הוא ערבב את פרשת דגים מלוחים שבאוי"ז עם ענין המקוה הנ"ל (ראה וועלליש עמ' 450).

(34) לילעף השבח מצד אחד, שהיה עקבי עכ"פ, ולא היה נוטה לפרש את "ארץ הגר" בשני פנים (פעם כהונגריה, ופעם כמדינה בספרד וכדומה); לעומת זה הגיע לשלילות קצונית, שאין לזהות אף פעם את "ארץ הגר" עם הונגריה (ראה את המקורות בהערה 37 להלן).

זרוע הנזכרים, ברם ביכלר ידע כבר, אחרי הופעת חבוריו של קאהן, גם את הנתונים המזויזים את ה"תיקו" ממקומו, ובכל זאת הוא מהסס. אין כל ספק, שהד"ר קאהן יפה טען באמרו, כי "לשון הגר" (הגרי, הגריים) לחד, שענינה באמת "ערבית", ו"ארץ הגר" לחד, שענינה ארץ הונגריה. הוא הדגיש, כי אף פעם לא נמצא, ש"הגר" המתיחס וקשור עם "ארץ" שלפניו, יהיה ענינו "ערבי".

אוצר החכמה
מחלקת
מסמכים

חכמי אשכנז, צרפת ואיטליה, דברו כלם על ארץ הגר כעל מדינה ידועה³⁵). גם ר"ת, שהזכיר בנשימה אחת "ארץ הגר ואשכנז" בודאי התכוון לאיזו מדינה מפורסמת ונודעת המתיחסת באיזה אופן שהוא לאשכנז; הוא דן על שתי מדינות שרוח משותפת להן, ולא התכוון מעולם לאיזו נקודה גיאוגרפית בקצה ספרד. ועוד: בכ"י לוי הנ"ל, כ"י לשבה"ל משנת 1404, נמצא אף פעמיים (הן במעשה דר' קלונימוס והן בדבר ר' יצחק יוסקונטו) ארץ "אונגריאה" במקום "הגר" שבנדפס; פרט המעיד בהחלט על ענינו של "ארץ הגר" במובן הונגריה (אלא שסופר אחד השתמש בצורת "הגר" והשני בצורת אונגריאה, אבל שניהם במובן משותף)³⁶).

לעף סובר, כי רק החל משנת 1415 בערך, עת שהטורקים המתיחסים להגר שפחת שרי חדרו לתוך הונגריה, התחילו להשתמש בשם "ארץ הגר" במובן אונגריאה; ברם כה"י הנידון נכתב כבר בשנת 1404. כנראה, אין גבול לעקשנות המהססים³⁷) ופשוט נסוגו אחור מחמת שלא היו נוטים להאמין, שכה רבים הם הנתונים החיוביים בדבר קורות היהודים בהונגריה בתקופה הנדונה.

בסיכום: אין מקום כלל להסתפק, כי "ארץ הגר" כוונתה למדינת הונגריה; והפרטים שהוספנו כמו ר"ת בדבר נוסח הגט של היהודים בהונגריה; הראב"ן המביא ראיה לדבריו ממנהג יהודי הונגריה; כה"י בפפד"מ בדבר התקנות

35) הלא המה: ר' יהודה הכהן ממגנצ"א (1070 בערך); רש"י יומא יא, א, ד"ה אחד שערי מדינות; ס' הפרדס הנ"ל; שבה"ל, מעשה בר' קלונימוס ור' שבתי הנ"ל; תשובת הריצב"א שבמרדכי; אור זרוע הנ"ל — כולם מפורטים בספריו של קאהן — והוספתי עפ"י כ"י המבורג ותשובת ר"ת הנ"ל.

36) השובה גם קאהן, מקורות וכו', עמודים 153-154 (לע"ע לא ידוע לי, מתי נכתב כה"י עליו הוא דן).

37) ראה למשל לעף בבן-חנניה שלו, שנה 10, עמ' 616, ובספרו — Graphische Requi — siten und Erzeugnisse bei den Juden, Leipzig 1870, 211, Note 217. ללא כל סיבה מנומקת לא היה מוכן לקבל את דברי שטיינהרדט (בענין הגט שבמרדכי) בבן-חנניה שנה 5, למרות שדברי שטיינהרדט ברור מללו; ושבתא כיון דעל (על).

שבצרפת, בו נזכר במפורש: הונגריא, מלבד שאר הנתונים שהיו יודעים מכבר, מעידים בהחלט שיהדות הונגריה ממאת הי"א והי"ב — למרות שלא היתה ידועה כצבור המצויין בהלכה, בכל זאת אין לתוארה כגוש צבורי, שדבר לא היה לה עם היהדות התורנית. בקטנים החלה, ובגדולים סיימה; זכרם לברכה^(*).

הדפוס 1234567

הוצר החכמה

הוצר החכמה

הדפוס 1234567

הדפוס 1234567

הוצר החכמה

(38) פרטים אחדים ממאמרי נמצאים בחוברת היובל לכבוד הרב ד"ר משה אריה ריכטמן בבודפשט (יצאה לאור בהכפלה): Emlekfuzet Dr. Richtmann Mozes prof. 75. születésnapjára, Szeged 1955—5716. Videki Rabbikar Korlevele (pp. 106171): Roth E., Magyarországi zsidó tudósok a Kozepkorban.